

SCI-CONF.COM.UA

SCIENTIFIC RESEARCH IN THE MODERN WORLD

**PROCEEDINGS OF VIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JUNE 1-3, 2023**

**TORONTO
2023**

SCIENTIFIC RESEARCH IN THE MODERN WORLD

Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference

Toronto, Canada

1-3 June 2023

Toronto, Canada

2023

UDC 001.1

The 8th International scientific and practical conference “Scientific research in the modern world” (June 1-3, 2023) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. 639 p.

ISBN 978-1-4879-3795-9

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific research in the modern world. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-1-3-06-2023-toronto-kanada-arhiv/>.

Editor

Komarytsky M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: toronto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua/>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Perfect Publishing ®

©2023 Authors of the articles

52.	<i>Данко А. Ю.</i>	311
	ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СКРАЙБІНГУ В РОБОТІ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	
53.	<i>Діденко Н. М.</i>	316
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	
54.	<i>Дубровська К., Бурдяк І., Криськів М.</i>	320
	ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 5-8 КЛАСАХ	
55.	<i>Кучеренко І. А.</i>	329
	РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
56.	<i>Лобко Т. В., Лобко Д. А.</i>	338
	ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ВИКОРИСТОВУЮЧИ ЦИФРОВІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
57.	<i>Мамчур Є. А.</i>	343
	КОМУНІКАТИВНЕ СПРЯМУВАННЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО	
58.	<i>Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова І. С., Пакулина А. С.</i>	352
	ОЦЕНКА УРОВНЯ СФОРМИРОВАННОСТІ НАЧАЛЬНОГО УРОВНЯ КОМУНІКАТИВНИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	
59.	<i>Савченко Л.</i>	363
	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ	
60.	<i>Сіліна Л. В., Ісічко Л. О.</i>	369
	ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИНЕКНЕННІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	
61.	<i>Скоромна М. В., Недялкова В. І.</i>	373
	ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
62.	<i>Стельмах О., Михайлишин А., Криськів М.</i>	383
	ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
63.	<i>Яницька Л. В., Стеченко О. В., Оберніхіна Н. В.</i>	393
	МОТИВАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДО ВИВЧЕННЯ ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПАТОЛОГІЧНА БІОХІМІЯ»	

**ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Стельмах Оксана,

студентка

факультету філології та журналістики
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Михайлишин Анастасія,

студентка

факультету філології та журналістики
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Криськів Мирослава,

кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри української мови і методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти ознайомлення учнів загальноосвітньої школи із фразеологією як наукою мовознавства; розглянуто різні підходи до визначення семантики фразеологізмів та їх основних функцій; визначено вплив застосування фразеологізмів на уроках української мови на формування культури спілкування школярів.

Ключові слова: фразеологізм, семантика, функція, фразеологічний зворот, культура спілкування, розвиток особистості.

Багатство мови – це багатство також і його фразеології. Це не тільки слова-синоніми, а й інші виразові засоби, що роблять мову красивою та образною, гнучкою та експресивною і передають найменші порухи нашого серця. Серед мовних перлин чи не найбільше виділяються усталені сполуки - фразеологізми, що виражають думки і сподівання самих мовців, їх історію, побут, культуру, еднають різні покоління, а то й перелітають, ніби на

крилах, від народу до народу. За висловом **в сім'ї вольній, новій** підводиться незламний Кобзар. **Досвітніми огнями** опромінена мужність Лесі Українки. **Вогонь в одежі слова** полум'яніє в закличних рядках І. Я. Франка. Відриваючись від контексту, такі сполуки заміщають або концентрують складний образ, стають поряд з безіменними витворами народу.

Фразеологічні засоби мови є квінтесенцією її національного обличчя. Вони містять у собі велику силу експресії та емоційної наснаги. Єдина з ними проблема – фразеологізми не мають правил, їх можна лише вивчати і користуватися ними. Вивчення фразеологізмів, цих «дозрілих квіток мислення», поширює знання учнів про безмежний світ людини, виховує повагу до народу-фразотворця, поповнює мовний запас своєрідними крилатими словами, які з дивною влучністю виражають суть досить складних явищ.

Без досконалого знання фразеологічних зворотів людину не можна назвати знавцем певної мови. Так, під час тестування школярів питанням з фразеології відводиться важливе місце. Інколи фразеологізм виноситься в тему власного висловлювання (твору), і деякі діти можуть мати проблеми: якщо вони не розуміють змісту фразеологізму, вони не зможуть розкрити тему вислову і втратять бали.

Знання «скарбів нашої мови й народного досвіду» (І. Я. Франко) [5], розуміння їх при читанні художніх творів, публіцистики, преси, при перегляді кінофільмів і вистав, правильне їх вживання є безсумнівним показником емоційного освоєння рідного слова. Добірна, фразеологічно багата мова не лише навчає, а й виховує сентенціями, які містяться в ідіомах, прислів'ях, приказках, примовках, відкриває глибини й самої мови-криниці.

У мовознавстві відомо понад 20 визначень фразеологічних одиниць, але жодне з них не знайшло загального визнання. Так, за визначенням В.Д. Ужченка, фразеологізми – це семантично цілісні, відносно стійкі (з допуском варіантності) відтворювані експресивні одиниці, організовані за моделями словосполучень (сполучень слів) та речень. Порівняємо його з іншим: «фразеологічною одиницею, або фразеологізмом, називають стійке

сполучення слів, яке, позначаючи поняття, відтворюється в мові за традицією, автоматично» [5, с. 142]. Ці та інші визначення подібні за своєю суттю, але кожне з них характеризує лише одну ознаку, коли всі інші не беруться до уваги. Припустимо, що з кожного такого визначення ми виокремимо характеристику певної ознаки і об'єднаємо їх в одне ціле. Ми гадаємо, що, можливо, таким чином можна було б дати вичерпну характеристику такого цікавого явища як фразеологізм.

Із погляду семантики, структури й стилістики вчителів найчастіше доводиться зіставляти слово і фразеологізм.

Є риси, які зближують (об'єднують) названі мовні одиниці. Як і слова, фразеологізми – невіддільна частина мовного фонду, а не лише елемент прикраси чи більш мальовничого висловлення. Як і слова, фразеологізми відтворюються в мовленні як готові одиниці. Вони складаються із слів, але в свою чергу виступають і базою для словотворення: **оскалювати зуби** - оскалюватися, зубоскальство; виконують називну функцію: **дражнити собак** – жебракувати. Як і слова, фразеологізми вступають у системні відношення, зокрема в антонімічні: **акції підвищуються** – **акції падають**; омонімічні: **пускати півня** – видавати пискливий звук і **пускати півня** - підпалювати. Близькість слова і фразеологізму підтверджує художня, а також лексикографічна практика. Так, у численних статтях «Короткого словника синонімів української мови» П.М. Деркача поряд зі словом розглядаються усталені звороти, наприклад: *дремнути* – кинутись навікача (навітки), чкурнути, махнути, майнути..., **дати драла, дати дьору, дати драчки, п'ятами наживати**. Поєднуючись зі словами, фразеологізми змінюють свою граматичну форму (**морський вовк, морського вовка..., морські вовки**), виступають тими ж членами речення, що й слова.

Протягом тривалого часу підтримувалася думка, що слово й фразеологізм еквівалентні. Уперше її висунув швейцарський учений Шарль Беллі, який, зокрема, писав: «Найзагальніша ознака, яка замінює всі інші, – це можливість або неможливість підставити замість даного звороту одне просте слово»; воно

було назване ідентифікатором (поясненням).

Дійсно, окремі звороти в словниках ідентифікуються одним словом, як-от: **передати куті меду** – переборщити, **у латках** – полатаний. Але їх зовсім мало. Із 175 зворотів на літеру «С», уміщених у двотомному «Фразеологічному словникові української мови» Г.М. Удовиченка їх тільки 5: **слізьми умиватися** – плакати, **стояти на заваді** кому – перешкоджати, **страху нагнати** кому – налякати, **стусанів надавати** – побити і **сум візьме** кого - засмучувати – близько 3% . Частіше фразеологічні одиниці тлумачаться або кількома синонімами: **саме враз** – якраз, точно; **сидіти на голках** - нервувати, нетерпеливитися, або ж пояснюються розгорнуто: **сім разів одміряти** – перед виконанням якоїсь дії треба, зваживши на всі обставини, врахувати їх. Здавалося б, **виїдати очі** кому означає «допікати», **видимо-невидимо** – «багато», а **під носом** у кого – «близько». Проте словники подають їх з уточненнями – «в'їдливо дорікати кому», «надзвичайно багато», «зовсім близько».

Отже, у фразеологізмі виявляється щось «над словом». Крім того, стійкий вислів конкретніший та емоційно виразніший за слово: основна функція слова - номінативна, а фразеологізму – експресивно-оцінна. Нарешті, слова – і прості, і складні – одиниці цілісно-оформлені; фразеологізми ж складаються з кількох слів.

З чого ж складається значення фразеологізму?

Більшість слів мають не одне, а кілька значень. Кожне слово приходить у фразеологізм тільки з одним зі своїх значень. Об'єднуючись, вони й утворюють значення фразеологізму. Для прикладу візьмемо слово *золотий*: 1. Зроблений із золота – золота каблучка. 2. Червонець, золота монета. 3. Шитий нитками з позолотою. 4. Блискучо жовтий, який своїм кольором нагадує золото. 5 *перен.* Цінний, вартий поваги (про людину). Останнє і надає фразеологізмові *золоті руки* значення «дуже вміла у своїй справі, вправна, майстерна людина» [1, с. 210].

Подібно до слів, фразеологізми об'єднуються в словосполучення з

лексемами, виступають головними й другорядними членами речення, відокремленими словами і звертаннями, становлять собою двоскладні, односкладні і складні речення та ін. При цьому слід пам'ятати, що природа багатьох фразеологізмів суперечлива: аналітичні за будовою, вони мають тенденцію сприйматися як певна єдність. Так, у реченні: «На центральній вулиці зчинилася пробка і водій дав задній хід, щоб дістатися до призначеного місця іншою дорогою» слово *хід* є підметом, *задній* – означенням до нього, а *давати* – дієсловом. А ось в іншому реченні – «В його бізнесі почалися проблеми і він дав задній хід» – сполука «дав задній хід» не членується – це присудок, що означає «злякався, відступити перед труднощами, здатися».

Фразеологізми за своєю будовою дуже схожі до слів, вільних словосполучень, простих речень, проте вони мають значну відмінність. Фразеологізм має сталу структуру і якщо у ній замінити хоча б одне слово, вираз вже не буде мати того значення, яке йому надавалось спочатку. А структуру вільних словосполучень та речень ми можемо змінювати відповідно до наших власних вподобань, переставляти місцями слова тощо і зміст від цього мало чим зміниться. До того ж сама природа становлення фразеологізмів пояснює влучність характеристики, сконденсованість думки, відчутну оцінну функцію.

Особливістю навчання української мови є те, що вона є не тільки предметом вивчення, а й найважливішим засобом виховання і розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває розв'язання проблеми формування культури спілкування учнів з опорою на фразеологічне багатство української мови – стійкі сполучення слів, що репрезентують вербальне і невербальне спілкування.

Л. В. Щерба підкреслював, що людина в процесі повсякденного спілкування не має часу для особливої мовотворчості й здебільшого користується готовими фразами [4].

Українська мова як державна є основним засобом суспільної комунікації і відповідно педагогічного спілкування. Проблема комунікативного підходу до

навчання будь-якої мови не нова. Вона тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтуються нині чинні програми.

Спілкування не може бути позаморальним. Незалежно від типу спілкування воно може бути моральним або аморальним в залежності від суб'єктивних установок, інтересів, цінностей і цінних орієнтацій суб'єктів спілкування. Цю думку майстерно розкривав своїм учням В. О. Сухомлинський, збуджуючи в них відповідні емоційні переживання: «Ми часто говоримо один одному: бажаю тобі всього доброго, бажаю тобі добра і щастя. Це не тільки вияв ввічливості. У цих словах ми виявляємо свою людську сутність. Уміння відчувати, вміння по-хорошому бачити навколишніх людей - не тільки показник етичної культури, а й результат величезної внутрішньої духовної роботи. Добрі побажання живуть в душі того, хто вмie віддавати сили своєї душі іншим людям. Здатний зичити добра іншим людям той, хто сам відчуває, що він сьогодні став кращим ніж учора» [3, с. 3-4].

Культура мовлення передбачає вироблення етичних та етикетних норм спілкування дитини, які характеризують її загальну культуру. Найпростіші нескінченно повторювальні комунікативні форми засвоюються з дитинства й утворюють важливу частину людських взаємин.

Кожне суспільство виробляє ритуальні форми поведінки задля свого існування. Норми і правила поведінки, що їх сповiдує національна спiльнота, відтворюють рівень і стан її зрілості, досконалості, цивілізованості, самодостатності. Взаємини між людьми віддзеркалюють саму сутність народної психіки, народного характеру. Українство споконвіку з притаманними йому рисами – доброзичливістю, чутливістю, гуманізмом, етичною культурою виробило розвинуту систему мовного етикету – умовних стереотипів спілкування, в підґрунті яких – прагнення до порозуміння, злагоди, гнучості.

Етикет мовленнєвого спілкування, як і етикет загалом, регулює міжособистісні стосунки людей різного соціального статусу: учитель – учень; учень – учень; мати – дочка, син; батько – син, дочка; начальник – підлеглий; незнайомий – незнайомий; знайомий – знайомий і незнайомий; рівні за віком;

не рівні за віком та ін.

Неофіційність спілкування припускає вживання невимушено-розмовних виразів: **Здоров бувай! Вище голову!** Офіційне спілкування вимагає стилістично піднесених фразеологізмів, що свідчать про підвищену ввічливість, про наголос на дотриманні протоколу: **Маю честь!, Дозвольте відкланятися!** Дотримуючись етикету побутового спілкування, мовець діє відповідно до сімейних традицій, що склалися історично в межах загальнонародної, національної культури, відбирає те, що виявляється найдоречнішим за даної ситуації, найтипівішим для цієї людини з огляду на її вік, найприємнішим для співрозмовника: **У добрий час! З роси та з води!**

Дотримання правил мовленнєвого етикету сприяє створенню комфортного мікроклімату спілкування, підвищує настрій людей у колективі.

Інтерес до проблем культури спілкування у школярів можна підтримувати шляхом використання стійких формул тематичної групи «вербальне і невербальне спілкування» в ілюстративному матеріалі на різних уроках.

Взаємодіючи з людьми, вбираючи в себе культурні традиції, дитина, а потім і дорослий, оволодівають історично виробленими інструментами, засобами спілкування. У процесі включення в культурний контекст відбувається розвиток комунікативних здібностей особистості – знань, умінь і навичок. Процес вербальної комунікації відбувається завжди у конкретній ситуації, що містить безліч фактів, які мають значення для змісту самої комунікації.

Серед тих сторін спілкування, які викликають особливу зацікавленість, учені виділяють невербальну комунікацію (Е. Бенвеніст, Т. А. Ван Дейк, В. Виркенбіл, О. Я. Гойхман, Р. Кемпбелл, С. І. Львова, Н. В. Яковлева).

Робота з фразеологізмами, що репрезентують невербальні засоби спілкування (**хитати головою, кривити рот, поглядати скоса, дріботіти язиком**), сприяє усвідомленню учнями того, що невербаліка несе не менш правдиву інформацію, ніж вербальні засоби. Це сприяє підвищенню рівня

культури спілкування, пізнанню себе, розумінню інших.

Свідоме й уміле використання учнями фразеологізмів залежить від вибору методичних шляхів, що перетворюють усталений вираз в активний засіб спілкування, вираження думки.

Фразеологія української мови репрезентує як вербальні, так і невербальні засоби спілкування: **бувай здоровий** (формула прощання), **дай Боже здоров'я** (формула побажання), **даруйте на слові** (формула вибачення), **будь ласка** (формула чемного звертання, вираження згоди, відповіді на слова вдячності), **як ся маєш?** (формула шанобливого запитування про самопочуття), **ласкаво просимо** (формула запрошення або дозволу щось зробити), **хто б міг подумати** (формула подиву, обурення) тощо.

Міру ввічливості в українській мові передає група слів на означення цього поняття: *гречний, чемний, шанобливий, люб'язний, шляхетний, доброзичливий, делікатний*, навколо яких згрупувалися фразеологізми: **моє вам шанування** (усталена форма вітання і прощання з вираженням доброго ставлення до когось), **добрим словом прислужитися** (щиро порадити), **тримати себе в рамках пристойності** (делікатно), **замовляти словечко** (звернутися із клопотанням про кого-небудь) та ін.

Культура мовленнєвого спілкування має дві складові – *культуру говоріння та культуру слухання*. Культура спілкування виявляється не лише в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника. Слухання – це не просто мовчання, це активна діяльність, своєрідна робота. Їй передують бажання почути, інтерес до співрозмовника, а це залежить від рівня культури людини. Фразеологізми української мови передають такі типи реакцій людини на мовлення співрозмовника: 1) **оцінку** (**затикати вуха, тішити слух, слухати через верх**); 2) **підтримку** (**обома вухами слухати**); 3) **уточнення** (**вуха насторожилися**); 4) **нечуйність, нерозуміння** (**вуха позаростали, одним вухом слухати, пропускати повз вуха**); **недовіру до сказаного** (**от сказав, можна подумати**).

Талант кожного мовця полягає у вмінні вибрати з традиційного для

українців мовленнєвого етикету доречну формулу залежно від ситуації, в якій перебуває людина, врахувавши специфіку адресата, зваживши умови спілкування, регіональні особливості, обравши стиль спілкування.

Невербальний етикет не менш важливий ніж вербальний. Усне мовлення сприймається читачами разом із жестами, мімікою, ходою, поставою, рухом тіла, що супроводжують мовлення і ставлять у сукупності поняття «мова зовнішнього вигляду».

Багато фразеологізмів, що характеризують невербальні етикетні ситуації, передають жести відкритості і щирості (**як на долоні, розкрити обійми, приймати з розкритими обіймами, подавати правицю**); жести загрози, виправдання, захисту й оборони (**піднімати руку, і пальцем не торкнутися, хоч пальцем торкнутися**); жест оцінки (**показувати пальцем, затикати вуха, тикати пальцем в очі, схилити голову, аж за голову взявся**); жести вираження гніву (**стукати кулаком об стіл, тупати ногами**); жест поваги (**уклонятися до землі, бити чолом**).

Робота з фразеологізмами тематичної групи «невербальне спілкування» дає змогу не лише розширити фразеологічний запас учнів, а й довести важливість усвідомлення кожного жесту, бо коли людина не навчиться керувати власними жестами, вони почнуть керувати нею, а вже тоді важко буде сторонньому зрозуміти зміст їхнього невербального повідомлення. Як слушно зауважив В. Т. Скуратівський, «від чемного привітання, шляхетного потиску руки, невимушеної, ненав'язливої розмови виграш обопільний», «лихослів'я, лицемірність, невміння вислухати, навпаки, лише нервує, псує настрої» [5, с. 17].

Отже, вивчення фразеології має особливе значення для вдосконалення мовної майстерності людини, для підвищення мовної культури. Тому ми як майбутні вчителі – словесники повинні приділяти велику увагу вивченню на уроках української мови і літератури такого розділу мовознавства як фразеологія. Потрібно розкрити перед учнями можливості і значення фразеологізмів, збагачувати ними їх словниковий запас, навчити правильно

використовувати ці стійкі поєднання слів, правильно їх розуміти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз О. Фразеологізми з топонімом-компонентом як джерело формування українознавчого світогляду мовної особистості. *Українознавство*. 2010. № 4. С. 210-212.

2. Стефурак Р. Навчальний потенціал тестових завдань із лексикології та фразеології в загальноосвітній школі. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 7. С. 9-14.

3. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 1989. №1. С. 3-8.

4. Сучасний фразеологічний словник української мови. : фразеологічні звороти, тлумачення, приклади, фразеологізми-синоніми, фразеологізми-антоніми, етимологічні довідки / А. П. Ярещенко, В. І. Бездітко, О. В. Козир, Н. Г. Немировська ; за заг. ред. А. П. Ярещенка. Харків : Торсінг Плюс, 2011. 640 с.

5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 456 с.